

BAL VE BARUTUN ANALOJİSİ: KOVAN *

Görkem Önal¹

Şöyle diyor **Tolstoy**: “Tüm muhteşem hikayeler iki şekilde başlar. Ya bir insan bir yolculuğa çıkar, ya da şehre bir yabancı gelir.” *Kovan* (Eylem Kaftan, 2019) bu iki önermeyi de içerircesine, yolculuğa çıkan ve köyüne geri dönen Ayşe ile açılır. Ayşe, ortaokul çağındayken Almanya’ya gönderilmiş, annesi ölmeden iki gün önce köyüne dönen bir “yabancısıdır.” Ayşe’nin yabancılığı, doğduğu topraklara yabancı olmasıyla başlamıştır. Ortaokulda genç bir kızken gittiği Almanya, onu köklerinden koparmıştır. O, doğuda doğan fakat batıda büyüyen bir insandır. Bu yüzden Ayşe’nin yolculuğu, sadece Almanya’dan Artvin’e yapılan bir yolculuk değil, aynı zamanda kendini bulmak üzere yapılan bir yolculuk da olacaktır.

Korkular – Arzular

Ayşe, sislerin içinden arabayla yol alırken, sürünün yavaşça ve biraz da korkarak yanından geçmesini izler. Ayşe dışarıya bakarken, onu çevreleyen sürüyü anlamaya ve kendini güvene almaya çalışır. Arabanın içindeyken bile, ürkek bir canlı gibi içine çekilerek sürüyü izler. Araba; onun içine çekildiği ilk kovandır. Hayvanlar gider, sisler kalır. Ayşe sislerin içerisinden, bildiğini sandığı yere, sisleri dağıtarak, bilinmezlikler içinde gider.

Ayşe’yi evin içinde kardeşi Mine karşılar. Mine, kardeşine karşı soğuktur. Misafirler gittikten sonra Ayşe’nin “*Bana neden daha önce haber vermediniz?*” sorusunu cevapsız bırakır. İki kardeş, anne evinin içinde bir gerilimi büyütülmüştür. Yıllar içerisinde bu gerilim, nedeni bilinmeyen bir soğukluğa yerini bırakmıştır.

* Sekans Film Çözümlemesi Yarışması 2021 İkincisi

¹ İstanbul Okan Üniversitesi, Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Sinema ve Televizyon Bölümü, Araştırma Görevlisi

Ayşe'nin annesi, ölmeden önce arılığı Ayşe'ye bırakır. Arılar, Ayşe'nin en büyük korkusudur. Daha önce hiç arıcılık yapmamış olan Ayşe, annesine yapamayacağını söylese de, annesi, Ayşe'ye inanmaktadır. Fakat buna rağmen Ayşe'nin gördüğü ilk kabus, kendisinin arılarla sarmalanmış imgelerden oluşan görüntüsüdür. Doğa, Ayşe için bir tehdit ve korku unsurudur. Ayşe, kendini bulması için öncelikle korkularını yenmek zorunda kalacaktır.

Ayşe, annesi öldükten sonraki gün, Almanya ile sınırlı bir telefon görüşmesi yapar. Görüşme esnasında telefon, çekmediği için kapanır. Bu durum insan yapımı olan teknolojinin, filmdeki doğaya ilk yenilgisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayşe, habitusu gereği telefonun çekmemesine şaşırarak, doğanın tahakkümü ile yüzleşmek zorunda kalır.

Ayşe, anne evinin içinde bir misafir gibidir. Oradaki ortama yabancı olduğu gibi eşyalara da yabancıdır. Duvara asılan ve kitapların arasından çıkan fotoğraflarla Ayşe, annesini anlama yolculuğuna başlar. Annesini, öldükten sonra tam anlamıyla tanımaya ve geçmişiyle hesaplaşmaya başlamıştır. Arıcılık, annesini okutmamış fakat Ayşe'yi okutmuştur. Ayşe'nin okumasını, en büyük korkusu arılardan gelen bal sağlamış, fakat bu durum onun doğayla bağıni kuramamıştır.

Ayşe'nin anne evi, çok uzun yıllar Türk mimarisinde kullanılan en doğal yapı şekli olan çandı tekniğiyle yapılmış bir evdir. Bu bölgedeki ahşap evlerin benzerlik göstermesinin bir sebebi de doğayla iç içe bir yaşamın varlığıdır. Buradaki evlerin zemin katları sıcaklığı üst katlara daha iyi iletmesi için ahır ya da depo olarak kullanılmakta, yamaçlara yapıldığı için manzarayı görebilmek adına üst katları da

yaşam alanı olarak inşa edilmektedir (Türk, 2019). Binanın yanı sıra, evin içindeki çerçeveler, sandıklar, koltuklar, yataklar, sedirler hepsi ağaçtan yapılmıştır. Ev, teknolojik olandan olabildiğince uzakta, doğanın içinde, doğanın içinden olan her şeyle yapılmıştır. Bu yüzden evin kendisi de çevresi gibi doğayı temsil etmektedir. Ev, Ayşe'nin ikinci kovanıdır. Fakat Ayşe, bu durumun farkına çok sonra varacaktır.

Anneleri öldükten sonra miras, Mine ve Ayşe'ye kalmıştır. Mine'nin kaynanası, gelinini yanında istemektedir. Bu yüzden Mine'nin arılarla ilgilenmesi mümkün değildir. Mine için geriye tek bir seçenek kalır, o da arılığı satmak ve oradan gelecek parayla kendilerine açılan davanın parasını çıkartmak... Ayşe bunu duyduğunda ikinci bir yolculuğa başlar ve geçmişleriyle yüzleşir. Bu kovani hiç unutma diye kendisine öğütlenen alana giderek “*Unuttum anne...*” diyerek ağlar. Bu durum, Ayşe'nin günah çıkarması ve “kahramanın sonsuz yolculuğu”ndaki çağrışı (Campbell, 2000) işitmesidir. Karar verir, arılığı kendisi işletecektir. Hayatı boyunca oradan oraya savrulan Ayşe'nin başarıma arzusuyla korkularına meydan okuduğu ilk andır bu... Arzular, korkularına baskın gelir ve insanın doğayla savaşı başlar.

İki Kovan

Filmin iki ana unsuru olan insan ve doğa birbirleriyle çatışma içerisindedir. Bu çatışma durumu, doğal olan ve yapay olan iki kovanla açıklanabilir. Doğal olan, içine bal koyulan ve yaşamın döngüsünü sağlayan arı kovani; yapay olan ise içinde barut olan ve yaşamın döngüsünü sonlandıran mermi kovani.

Arılar, sürekli olarak bal vermesi, *üretmesi* ve çevresini korumasıyla doğanın vazgeçilmez bir unsurudur. İnsan ise, doğayı hegemonyası altına almak isteyen ve bunun için teknolojiyi kullanan bir canlıdır. Bilinen teknolojik ilk icadın ateş olması, ateşin barutla etkileşiminden yıkımın doğması, barutun ise mermi kovanında *yok etmek* için fırsat kollaması, bize doğa ve insanın savaşını anlatması bakımından önemlidir. Burada doğa *var eden*, insan *yok edendir*. Doğa arılar, barut ise Ayşe'dir.

Ayşe'nin yolculuğundaki akıl hocası Ahmet'tir. Ahmet, Ayşe'nin annesi Cemile Hanım'la birlikte çalışan bir kişidir. Arıcılık konusunda bilgilidir. Bu sayede Ayşe, korkularıyla yüzleşecek eğitimi ve bilgiyi Ahmet'ten alabilecektir. Ahmet kendisine arıcılık ekipmanlarını giydirip onu arılarla olan ilk sınavına soktuğunda, Ayşe için bu durum, **Campbell**'in "kahramanın sonsuz yolculuğu"nda belirttiği ilk eşiktir. Ayşe'yi ilk testinde arılar sokar. Yağmurların yoğun yağacağı ihtimali de arıların bal yapmasının önünde bir engeldir. Ayşe önce arılar sonra yağmurlar tarafından sınanır. Fakat Ayşe, doğanın üzerinde hegemonya kurmaya karardır. Bu yüzden internetten arılar üzerine araştırma yapar. Daha iyi bir arıcılık elbisesi edinir ve yağmurda gören bir arı türü olan İngiliz arısını, Kafkas arısının gen merkezi olmasına rağmen kovana koyar.

Ahmet, Ayşe için çalışmakta olan bir işçidir ve doğal olanı savunmaktadır. Ayşe'nin iktidar alanında Ahmet'in de olması nedeniyle Ayşe, işçisi Ahmet üzerinde hegemonyasını kurar. Ahmet, doğa ile iktidar arasında gönülsüz bir seçim yapmak zorunda kalmış ve Ayşe'nin emirlerine boyun eğmeyi seçmiştir. Ekolojik bir perspektiften baktığımızda insan, doğa ile bir bütündür. Doğa ve insanın birbirinden ayrı olarak değerlendirilmesi, insanın doğaya zarar verebilmesi yönünde meşruiyet kazanmasını sağlamaktadır. Ekolojik bakış açısı ise çıkarıcı olmak yerine doğaya ahlaki bir açıdan yaklaşmaktadır (Önder, 2003). Ahmet, her ne kadar ekolojik bir bakış açısına sahip olsa da kendisine söyleneni yaparak karakter aşınmasına uğrar. Bu seçim, Ahmet'i doğaya uyumlu olan taraftan alıp, doğa üzerinde tahakküm kurmaya çalışan insanın tarafına çekmiştir. Ahmet, Kafkas kraliçe arısını alıp götürdüğünde, İngiliz arısını "*Bir süre anasızlığı hissetmesi lazım.*" diyerek kovana koymaz. Kovan, herhangi bir kraliçe arı olmadan hayatta kalamaz. Bu yüzden kovana bir anne gerekmektedir. Fakat yeni ve farklı türde bir kraliçe arının kovana konması, diğer arılar tarafından hoş karşılanmayacak, İngiliz kraliçe arısının diğer arılar tarafından öldürülmesine

neden olacaktır. Kovanda kraliçe arının, yani annenin yokluğu hissedildikçe Kafkas arıları, İngiliz kraliçe arısını anne olarak kabul edecektir. Bu durum arıların da uyum süreci yaşayıp değiştiğini anlatır. Annesizliğin arıları değiştireceğinin söylenmesi, Ayşe için de önemlidir. Bu sözle beraber Ayşe, annesiz kalmanın, hem kendi benliğinde hem de arıların kovanında yarattığı değişimi anlar.

Ayşe, yapay bir şekilde doğaya hükmetmeye çalışsa da doğanın kendi kuralları olduğunun farkına varmaya başlar. Ayşe'nin yanında arıcı olarak çalışan Ahmet, sigorta şirketinde fotoğrafçı olarak çalışan İlker, Ayşe'nin ablası Mine, kısaca çevresindeki herkes, ona doğanın kurallarını anlatsa da Ayşe doğal olanı değil, kendi bildiğini yapar. Fakat doğa, Ayşe'ye sürekli olarak gücün kimde olduğunu hatırlatır. Arılığı basan ayıya karşı dirgenle karşı koymaya çalışan Ayşe, elindeki dirgenin ayıya karşı bir işe yaramayacağını anlayarak kaçtığında doğa bir kez daha kazanmıştır. Ayının varlığı, Ayşe'nin büyük soruna yaklaşma aşamasını başlatan olaydır. Ayşe'nin en büyük sorunu doğadır. Fakat doğa, birden çok kılıkta Ayşe'nin karşısına çıkmaktadır. Elektrikli teller ve tutulan nöbetler işe yaramayınca Ayşe, arı kovanını korumak için diğer kovayı, mermi kovanını kullanacaktır. Tüfekten ateş edilen bu mermi, koruma altında bulunan ayının ölmesine neden olacak ve bu da iki yavru ayıyı annesiz bırakacaktır. Bu ölüm, Ayşe'nin büyük değişimini başlatacak olan, en büyük korkusuyla yüzleştiği olaydır.

Gitmek ve Kalmak

Kovan, bir yönüyle annesiz kalanların hikayesidir. Önce, Ayşe ve Mine annesiz kalır. Sonra, Ayşe kraliçe arıyı kovandan uzaklaştırarak koloniyi annesiz bırakır. Daha sonrasında Ayşe'nin Kestane ismindeki ayıyı öldürmesi iki küçük ayı yavrusunu, Fındık ve Hamsi'yi annesiz bırakmıştır. Her ölüm, geride bıraktığı kişi için, kalmayı biraz daha zorlaştırır Ayşe ve İlker'in Artvin'e gelip burada, niyetlendiklerinden çok daha uzun süre için kalmaları, ebeveyn ölümüyle olmuştur. Onlar, daha iyi bir yaşam için giden, fakat hastalık ve ölümün varlığıyla geri dönenlerdir.

Ayşe, kalmak için doğayı kontrol altına almaya çalışmaktadır. Fakat doğa her seferinde dengesini sağlamaktadır. Bu durum Ayşe'nin kabusları olmuş ve Ayşe, doğayla olan savaşında sığınacağı tek liman olarak teknolojiye tutunmuştur. Ayşe'nin teknolojiye her tutunuşu, doğa karşısında kazandığı bir kavga olarak yer almıştır. Fakat doğa ile olan savaşın kazanılması, kavgaları kazanmakla

olamayacaktır. Kazanılan her kavga, Ayşe'nin kalma savaşını kaybetmesindeki bir adım olarak yerini alacaktır.

Ayı öldürmek, bölge halkı için bütün ailenin yok olmasına neden olacak bir uğursuzluk olarak algılanmaktadır. Nitekim ayı öldürüldükten sonra, Ahmet'in eşi düşük yapar, kovadaki arılar da birbirlerini öldürür. Artık bal yapacak hiçbir kovan kalmamıştır. Doğanın dengesi bozuldukça, insanın da dengesi bozulmaktadır. Doğa esas olandır, insan ise gelip geçicidir.

Doğal olanı bozan Ayşe, gelip geçici olduğunu anladığında Almanya'ya dönmeye karar verir. Ayşe kaybettiğini kabul ettiğinde yolculuğun sonunun geldiğini anlamıştır. Bu Ayşe'nin kaybederek geri dönüşüdür. Fakat doğaya kaybetmek, aslında kazanmaktır. Bu durum, filmin doruk noktasını oluşturur. Ayşe teknolojinin kaybettiğini kabul ederek doğal olanı benimser. O, artık yolculuğun bütün aşamalarından geçip bambaşka bir insan olmuştur. Ayşe'nin simgesel ölümüyle birlikte yok olan koloninin yerine, zamanı olmamasına rağmen başka bir koloni oğul vermiştir. Doğa kendi kendini yenilemiş, Ayşe'nin sıradan dünyaya dönüşünü, doğal olan ile ödüllendirmiştir. Daha önce arılara dokunamayan Ayşe, artık arılara dokunabilmekte ve doğayı anlayabilmektedir. Ayşe gitmek ile kalmak arasındaki savaşını, doğayla uyumu yakalayarak kazanmış, kalan kişi olmuştur.

Sonuç

Şen (2016: 116) ekoeleştirisinin, doğanın eserde sadece nasıl sunulduğunu değil, aynı zamanda doğanın kendisine yüklenen simgesel anlamlarının, bu anlamlarla yaratılan düşünce kalıplarının, insan kültürüne etkilerinin ve çevresel sorunları ele

alış biçimlerinin de önemli olduğundan bahseder. Bu filmin çözümlemesi, içinde yer alan bütün bu öğelerle, doğa merkezli olan çıkarımlarla, insanın doğal olana dönüşümünü, kahramanın sonsuz yolculuğu mitiyle aktarmıştır.

Aristo'nun, insanı düşünen bir hayvan olarak tanımlaması, bize doğa ve insan arasındaki analogiyi vermektedir. Başlangıçta doğanın bir parçası olan insan, doğaya üstünlük sağlamaya çalıştığı ölçüde ondan farklılaşmıştır. Bu vesileyle insan, doğa karşısındaki acziyetini teknoloji ve kültür aracılığıyla gidermeye çalışmış fakat bu konuda yeterince başarılı olamamıştır. Bu yüzden **Paglia**'ya (2004) göre bilim, doğayı sadece analiz edebilir. Bu sayede doğanın gücü tahmin edilebilir ve insanlığın korkuları azalır. Fakat bilim, doğaya asla yetişemez. Çünkü doğa, isterse kendi yasalarını çiğner. Buna rağmen bilim, tek bir adet yıldırımını bile engelleyemez.

Tüm bu yetersizliğe rağmen insan, doğayı kontrol altına almayı ister. **Adorno** ve **Horkheimer** (2010: 20) insanların doğadan öğrenmek istedikleri şeyin, doğayı, insanlar ve doğa üzerinde tamamen hakim olmak üzerine kullanabilmek olduğunu belirtir. İnsan doğayı kullanabildiği müddetçe onu, kendi hegemonyası altında tutacaktır. Bu durum onu zaman içerisinde hem kontrol altına alınan, hem de insan için tüketilen bir nesneye dönüştürecektir.

İnsanı, yaratılışın merkezine koyarak, doğal olan tüm çevreyi, insan hakimiyetine sokan geleneksel beden politikası, doğanın bedenini, insan çıkarları doğrultusunda kullanılmak üzere olan bir tüketim kaynağı olarak görmektedir (Oppermann, 2006: 2). Doğanın bedeni tükendikçe, insanın hakimiyeti artsa da insan kazanan konumuna geçemez. **Kovan** filminde incelendiği gibi, ancak doğa ile olan savaş kaybedilirse insan kazanabilir.

Marksizm, insanın, doğada özgürlüğünden ne derece yoksunsa, kültürel dünyasının içinde o derece özgür olduğunu dile getirir (Tunalı, 2003: 81). Bu yüzden doğanın karşısında insan, yani dolaylı olarak kültür bulunur. Kültür ve doğa, madalyonun iki yüzü olarak hem birbirinin zıddı hem de bir diğerinin temas ettiği noktada düalist bir yapıdadır. Gürses (2007) kültürün kendisini doğanın karşıtı olarak kurduğundan bahsederek doğa ve kültürü karşılaştırma yoluna gider. Ona göre doğa; ebedidir, vahşidir, kestirilemez, bilinmezliğin ve acımasızlığın kaynağıdır. Kültür ise, insanlığın hayatta kalmak için verdiği savaşın sonucudur. Bu yüzden uygarlık tarihi ne kadar ilerlese de, kültür, hep doğaya göre hareket etmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla, doğadan gittikçe uzaklaşan insan, özünden de bir o kadar uzaklaşmış olacaktır.

Kültür kelimesi, latince “cultura” kelimesinden gelmektedir. Bu latince kelime, İngilizce’de zamanla toprağı ekme, yetiştirmek anlamına gelen “cultivation” kavramına dönüşmüştür (Williams, 2011: 105). Daha sonraları ise toprağı ekip biçmek ve zirai faaliyetler için İngilizler kültür kelimesinin başına “agri” sözcüğünü getirerek “Agriculture” kelimesini kullanmıştır. Bu yüzden insanı yetiştiren kültür ve doğada bir şeyleri yetiştiren kültür aynı etimolojik kökten gelmektedir. Doğa ve kültür, bir zamanlar birbirlerinin içinde eriyen iki kavramken, günümüzde birbiri üzerinde iktidar kurmaya çalışan iki kavram olarak ele alınmaktadır.

İnsan doğa üzerinde güç sahibi olmak ister. Doğa ise buna karşı çıkar. Bu bağlamda okunduğunda, doğa üzerinde kurulmak istenilen hegemonya, ekofeminizm yaklaşımına da ışık tutar. Ekofeminizm; doğayı yola getirip sömürme bağlamında ele alındığında, doğa üzerindeki iktidar sahibi olma fikrinin, erkeklerin kadınların üzerinde iktidar sahibi olmasıyla paralellik gösterdiği savını öne sürer (Değerli, 2006: 53). *Kovan* filminde Ayşe’nin doğa üzerindeki eril iktidarından vazgeçip doğayla bütünleşmesi, onun dişil özüne dönmesini sağlamış ve bu sayede Ayşe huzura kavuşabilmiştir.

Kaynaklar

- Adorno, Theodor ve Horkheimer, Max (2010) *Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar* (Çev: Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan). Kabcacı Yayınevi.
- Campbell, Joseph (2000) *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu* (Çev: Sabri Gürses). Kabcacı Yayınevi.
- Değerli, Özlem (2006) “Doğa-Kadın Metaforlarına Ekofeminist Yaklaşım ve Bademler Köyü’nde Yeni Kadınlık Tanımları”. *Kadın Çalışmaları Dergisi*, Sayı: 1.

- Gürses, İlknur (2007) *Kültürel Ekoloji Olarak Sinema: Avrupa Sinema Üzerine İncelemeler*. Ege Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Oppermann, Serpil (2006) “Doğa Yazınında Beden Politikası”. [[bağlantı](#)]
- Önder, Tuncay (2003) *Ekoloji, Toplum ve Siyaset*. Odak Yayınevi.
- Paglia, Camille (2004) *Cinsel Kimlikler* (Çev: Didem Atay, Anahid Hazaryan,). Epos Yayınları.
- Şen, Aygün (2016) *Popüler Sinemada Ekoeleştiri: Avatar ve Açlık Oyunları*. Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Tunalı, İsmail (2003) *Marksist Estetik*. Kaynak Yayınları.
- Türk, Merve (2019) *Sinop Boyabat Yayla Yerleşimindeki Kırsal Mimari, Koruma Sorunları Ve Çözüm Önerilerinin Alıç Yaylası Örneğinde İncelenmesi*. Yıldız Teknik Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Williams, Raymond (2011) *Anahtar Sözcükler* (Çev: Savaş Kılıç). İletişim Yayınları.